

General issues of nomination processes for creating goals and objectives for naming works of art

Umid AKHMEDOV¹

Kokand State Pedagogical Institute

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2023

Received in revised form

15 January 2023

Accepted 25 February 2023

Available online

15 March 2023

ABSTRACT

This article discusses general issues related to the nomination process of creating the names of works of art and an analysis of anthroponyms, words-analogs of the Uzbek language, and metaphors. Within the framework of linguoculturology, the semantic nature of the nomination process and its external structure and form are studied. The article also contains attempts to consider these issues in the context of the current linguistic interpretation, using the results of paremiological studies.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: : <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss2/S-pp395-401>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Badiiy asarlar nomlanishining maqsad va vazifalarini yaratish nominatsiya jarayonlarining umumiyl masalalari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

lingvokulturologiya,
paremiologiya,
antropomim,
adekvat.

Mazkur maqolada badiiy asarlar nomlanishining maqsad va vazifalarini yaratish nominatsiya jarayonlarini umumiyl masalalari yoritib berilgan. Bundan tashqari fanning ob'yekti bo'lgan lingvokulturemalar sifatida antropomimlar va iboralar, o'zbek tilidagi o'xshatish va metaforalarni tahlil va tadqiq qilishga harakat qilinadi. Nominasiya jarayonining hozirgi tilshunoslikdagi talqini semantik xususiyatiga ko'ra o'zaro adekvat (o'xshash), ularning ayrimlari mazmun jihatidangina emas, tashqi tuzilishi, shakli bo'yicha ham mutanosib kelish holatlari paremiologlar tomonidan tadqiq qilinadi.

¹ Teacher, Kokand State Pedagogical Institute. E-mail:axmedovumidjon87@mail.com

Общие вопросы номинационных процессов создания целей и задач наименования художественных произведений

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:
лингвокультурология,
паремиология,
антропоним,
адекватный.

В данной статье рассматриваются общие вопросы, связанные с номинационным процессом создания названий художественных произведений, а также проводится анализ антропонимов, слов-аналогов узбекского языка и метафор. В рамках лингвокультурологии исследуется семантический характер номинационного процесса, а также его внешнее строение и форма. Также статья содержит попытки рассмотреть эти вопросы в контексте текущей лингвистической трактовки, используя результаты паремиологических исследований.

Kirish

Borliqni har qanday hodisa u tirik shaxs bo'ladimi, turli ijtimoiy guruh vakillarimi, ijtimoiy yoki shaxsiy hayotdami, voqeja va munosabatlar, fikr va his- hayajoni, kechinlalar, tabiat manzaralari va xayolotda yaratilgan obrazlar, badiiy tasvirlar bo'lishi mumkin.

Mavzu bilan birga rassomning qiziqishi, bilishi orqali yaratgan umumlashmalarni va g'oyaviy bahosini predmeti bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Bu masala jahon tilshunosligida, adabiyotshunoslilik va adabiyot nazariyasi paydo bo'lganidan beri o'rganib kelinmoqda va AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya va Rossiya olimlari tomonidan bir qator yo'naliislarda aniqrog'i xalqlarda universal xarakterga egaligi, borliqdagi narsa va hodisalarni tushunchalarda emas, balki obrazlarda aks ettirilishi va bu obrazlar turiga bo'lishi, ularni yaratilishida shu tilda so'zlashuvchi xalq ongi tafakkuri va madaniyatining turlilichaligi va bo'yoqlaridan turlicha foydalanish masalalari tanqid qilinadi.

O'zbekistonda ham bu narsa u yoki bu darajada tahlil qilingan, ammo badiiy asar mavzusi ko'proq adabiyotshunoslilik nuqtai nazaridan o'rganilgan.

Ammo nomlash masalasini lingvistik jihatlari olimlarni e'tiboridan chetda qolib kelgan.

Yuqorida ishlarda badiiy diskursda nomlash masalasi yuzaki emas, izlanish oby'ekti bo'lib ham emas, shunchaki yondosh hodisa sifatida qisman ko'rib chiqilgan. Maskur holat esa bu tomonidan olib borilayotgan tadqiqotning qanchalik dolzarb ekanligidan darak beradi.

II. ASOSIY NATIJALAR VA TOPILMALAR

Jahonda geografik globalashuv jarayoni tufayli madaniyat, tibbiyot va ilm-fan barcha sohalarda ham ulkan o'zgarishlar bo'ldi. Shu bilan birga, badiiy asarlar nomlanishining maqsad va vazifalarini yaratish nominatsiya jarayonlarini umumiylasalari ulug'vorligi namoyon bo'ldi.

Badiiy asarning qadir-qimmati va ahamiyati ham ilm hududini yorib chiqqanida aniqlanadi. Jahon adabiyoti durdonalari shuning uchun ham buyukki, ular deyarli barcha xalqlar tomonidan birday teng qabul qilingan va himoyaga olingan. Badiiy asarni o'zlashtirish masalasida geografik globalashuv jarayonida masofaning milliychiylik bilan bog'lik qirrasi bor. Bu o'rinda uning tili oldingi qatorga o'tadi. Asar yozilgan til, uni

egallab turgan millat mentaliteti asar muvaffaqiyati bilan bog'liq hodisa hisoblanadi. Biroq xalqaro kommunikatsiya yuqori cho'qqiga ko'tarilgan hozirgi vaqtida milliy mentalitet umuminsoniy xarakterga aylanib bormoqda.

Bu hol, ya'ni badiiy asarlar qaysi tilda yozilgan bo'lishidan qati nazar, badiiy asarni boshqa xalqlar tomonidan umuminsoniy xalqaro muammolarni ko'targan manba sifatida qabul qilish mumkinligini isbotlaydi.

Tarjima bir tilda yaratilgan badiiy tafakkurning yangi to'lqinlarini ikkinchi tilda yanada jozibaliroq jaranglashuvi uchun xizmat qiladi.

O'zbek maktabi o'zining qadimiy an'analari va buyuk siymolariga ega. Islom madaniyatining ajralmas qismi sifatida arab, fors adabiy an'analari bilan bir qatorda hind, xitoy va boshqa xalqlar madaniyati va ularning namunalari o'zbek kitobxon yoshlaringin san'at xazinalarini boyitgan. Bugungi davr adabiyoti bevosita Yevropa madaniyati va dunyoqarashi taraqqiyoti bilan bog'liq. Dunyoning yangi madaniyat o'choqlari sifatida Angliya, Fransiya, Germaniya, Ispaniya, Rossiya adabiyotlarining namunalari boshqa xalqlar uchun mahorat maktabiga aylanib bo'lishga ulgurgan. Bu tillarda yaratilgan asarlar jahonda deyarli barcha xalqlar tomonidan o'qila boshlandi. O'zbeklar ham yangi zamon adabiyoti timsoli sifatida aynan shu tillarda yaratilgan yoki shu tillarda ko'chirilgan kitoblarga keng murojaat qilmoqda. Bu tabiiy, albatta. Hozirgi kitobxонни eng avvalo dunyoning taraqqiy topgan yoki aniqrogi Yevropa sivilizatsiyasiga o'tgan mamlakatlardagi hayot va ijtimoiy psixologiya ko'proq qiziqtirmoqda. Bu o'rinda bezavol va beminat manba vazifasini o'taydi. Badiiy asar serqirra ong sohasi ekan, uning umumxalq mulkiga aylanishida millat ziylolarining barchasining mas'uliyati juda ham yuqoridir. Millatning ruhini va qalbini ikkinchi millatga yetkazuvchi choper bo'lib xizmat qilishi lozim. Uning beminat mehnati o'z qadrini topish. Zero har bir millat madaniyati va adabiyoti jahon sahnasida aynan boyish vositasida o'z o'rnini topadi.

- Badiy tarjima faqat til bilish bilangina chegaralanib qolmasdan millatning qalbini ichki ruhiy kechirmalarini ochib beradigan xislatni ham yetkazib berishi lozim.

Ijodkor, o'ziga hos badiiy kashfiyat yaratib beruvchisi hisoblanadi. Badiy kashfiyat, umuman kashfiyat sohasida eng avvalo shuni nazarda tutish lozimki, inson ongi, zakovati, buyuk haqiqat nurlarini yorqin asosida shakllanadi. Biroq o'sha haqiqatga eltuvchi, nur turli yo'llar bilan namoyon bo'ladi. Xususan, materialistlar fikriga ko'ra ijod ko'p yillik mehnat va tajriba bilim va ko'nigmalar hosili bo'lib, uning zamirida insonning asrlar osha yig'ilgan aqliy mehnatlarining samarasi yotadi. Shu hol huddi uzoqdagi ulkan va yorug' sayyoraning mavjudligi va yorug'ligini biz faqat uning sochib turgan nurlari miqdorini aniqlash orqaligina tushunib yetganimiz kabi. Binobarin, yangi kashfiyat yohud yangi g'oya ham mana shu minglab assotsiatsiyalarning so'nggi nuqtasi bo'lib yaraladi.

Mana shu o'rinda aytish mumkinki, " badiy asar arifmetikasini badiiy tilning ma'lum xususiyatlarini mukammal tahlilisiz amalga oshirish aslo mumkin emas. Shu borada asarning yaratilish jarayoni, adabiy tur, janr, uslub, yunalish, mavzu, harakter tomonlari badiiy asar tiliga, uning mazmun moxiyatini to'g'ri tushunish holatiga ta'sir qilmasligi mumkin emas.

Asarning tashiyotgan g'oyasi uning yuqoridagi xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq. Biroq ularni to'g'ri tushunib olish uchun masalaning mohiyatini belgilash uchun nafaqat ijodkor, balki bevosita o'quvchi ham badiiy tilning aynan shu me'yordidan, ya'ni badiiy ijodning badiiy germenevtika bilan bog'liq xususiyatlardan habardor bo'lishi zarur.

Asarning urganish, uning mazmun-mohiyati aks etgan matn xususiyatlarini o'zlashtirish qator psixologik jarayonlar orqali amalga oshadi. Unda ijodkor ichki dunyosi, unga mansub bo'lgan xalq mentaliteti hamda turli milliy-ijtimoiy imkoniyatlar o'zaro to'qnashadi. O'quvchi taqdim etilgan matndan efemer fantaziya orqali xohlagancha badiiy tafsilotlar yaratishi mumkin. Biroq ularning haqqoniyligi yoki inson estetik yoki individual dunyoqarashini shakllantirishdagi effektiv imkoniyatlari turlicha baholanadi.

Badiiy adabiyot ijtimoiy ong sohasi sifatida jamiyat hayotining barcha tomiriga kirib borgan. Shu boyis ijtimoiy psixologiya, ilm-fan yutuqlari, iqtisodiyot mezonlari badiiy tafakkur ifoda aspektlariyaing ichida bo'lib qoldi.

Ilm-fan natijalarining inson faktori yoki ommaviy nashr, kitob vositasida xalqaro istilohga kirishi tezlashdi. Kommunikatskyaning kuchayishi yangi badiiy asarlar bilan birga, yangi adabiy qarashlarning ham o'zlashtirilishida hududiy to'siqlarni olib tashladi. Shu o'rinda ikkinchi - texnologiya sohasidagi inqilobning ham o'rni va ahamiyati buyuk. Odamlar kompupter, mobil aloqa vositalari orqali qisqa muddatlarda borliqning turli chekkasida yuz bergen, berayotgan yoki hattoki yuz berishi mumkin bo'lgan yangilikdan xabardor bo'lish imkoniyatiga ega bo'lib qoldilar. Imkoniyatlarning kengayishi inson ongi, tafakkuri, badiiy-estegix qarashida ulkan o'zgarishlar yasadi. Natijada odamlar borliqqa, hayotga jamiyatga tamomila yangicha ko'z bilan qaray boshladilar. Avvallari inson mentalitetida iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy faktor bosh ro'l o'ynagan bo'lsa, endilikda inson ichki dunyosi, individual psixologiya, uning manzaralarini urganish, shu orqali borliqning, jamiyatning yangi ranglarini kashf kilish muhimroq bo'lib qoldi: asarning ham san'at namunasi, ijtimoiy - estetik ilk namunasi faolyatidagi imkoniyatidan foydalangan hozirda jamiyat psixologiyasining yangi ranglarini topish, yaratish va shakllantirish borasidagi imkoniyatlari germenevtakaning asosida yotadi. Inson asarda aks etgan hayot manzarasini o'z imkoniyati darajasida, mentalitetiga muvofiq shaklda qabul qilishi mumkin.

Adabiy til umumxalq tilining muayyan qolipga solingan shakli bo'lib, uning barcha lisoniy xususiyatlarini qamrab oladi, o'zining barcha qirralari bilan badiiy adabiyotda namoyon bo'ladi. Shoir (ijodkor) o'z asarlarida goh hazil, goh chuqur falsafiy ma'noli fikrlarga tayangan holda tasodifanligi, kutilmagan fikrlarni, tushunchalarni kashf qiladi. Ijodkorning badiiy fantaziysi uning lisoniy imkoniyatlari, xalq tilidan qanchalar bahramand ekanligi va o'zi egallab turgan til xususiyatlarini badiiy matnda qanchalar mahorat bilan qo'llay olishidan iborat. Biroq yolg'iz bilish va qo'llashning o'zi muallifning cheklangan imkoniyati xolos, u shuning uchun xam ijodkorki, tilning yangi badiiy imkoniyatlarini hosil qilishi, yaratishi lozim. Xuddi mana shu o'rinda ijodkor funksional holatlar vujudga keltiradi, badiiy fantaziya yaratadi, badiiy tafakkurning yangi qirralarini shakllantiradi.

Inson badiiy-estetik dunyoqarashining o'ziga hos shakli hos o'lganligi bois alohida tadqiqotni talab qiladi. Badiiy asar tilining funktsiyasi oddiy, umumhalq tilining funktsiyasiga mos kelmaydi, uning qandaydir o'ziga hos timsoliy murakkabligini tashkil qiladi. She'riyat tili - murakkab til, unda tushunchalar bir hil timsollar vositasida belgilanib, o'zga timsollarda izohlanadi, boshqalari bilan hulosalanadi. matnining o'ziga hos hususiyati shundaki, u mana shu timsollar vositasida yangi, mavhum tasavvur-illyuziya uyg'onadi. Shuning bilan bir qatorda she'riy timsolli so'zlar real, mavjud so'zlarning alohida funktsiyasi sifatida inikos etiladi, chunki sheriyatning o'zi bizni o'rab turgan ob'ektiv borliqning hususiy bir inikosidir. Shoir halq tilidan bir tushunchani olib

boshqa xili bilan qiyoslaydi yoki bir tushunchani ikkiyachisiga chog`ishtiradi, natijada sintez-uchinchchi, yangi fikr hosil bo`ladi.

Badiiy asar matnda stilistikaning o`rni muhim, chunki oddiy nutqdagi birmanoli so`zlar sheriyatda ko`chma ma`no kasb etadi, bu hol statistik yo`l bilan amalga oshiriladi. Stilistika sheriyatda qanchalik muhim bo`lmasin. g`oya, ma`no-mohiyat tili doimo yetakchi o`rinda turadi, chunki shoirlarning stilistik uslubdan ko`zlagan maqsadi ham original g`oya ifodalashdir.

Badiiy asar matni o`zida nafaqat tilning ma'lum bir shakllarini mujassam etadi, balki eng avvalo tilda ifodalangan g`oya, ma`no va hissiyotni aks ettiradi.

Badiiy asar -matni, badiiy matn lingvopoetikasini o`rganish o`ziga xos tarixga ega. Sharq ilmida badiiy asar matnini o`rganish borasida Abu Nasr Farobiyning asarlari muhim ahamiyatga ega. U o`zining sher sanati va shoirlarning sher yozish sanati qonunlari haqidagi asarlarida lirik asarlar matni, uslubi va ularni badiiy-estetik nuqtaiy nazardan tahlil qilish borasida qimmatli fikrlar bildirgan. Bevosita turkiy adabiy yodgorliklar janri vazni va boshka poetik xususiyatlari hamda matn va badiiy til xususiyatlarga bag`ishlangan asarlardan Navoiyning «Mezon ul-avzon» va «Majolis un-nafois» asarlari muhim ahamiyatga ega. Bobur o`zining «Muxtasar» asarida eski o`zbek va fors-tojik tillarida yaratagan lirik asarlar adabiy - lisoniy va matn hususiyatlari haqida qimmatli fikrlar bildirgan.

Keyingi davrlarda o`zbek badiiy adabiyotining matn va poetik hususiyatlarini urganish borasida ijodkor yirik tadkiqotlar bajarildi shuningdek, o`zbek mumtoz adabiyotining taniqdi namoyandalari Navoiy, Bobur, Muxammad Solih va boshqalar asarlarining germenevtik imkoniyatlari qator tadqikotlar markazida bo`lgan.

O`zbekiston milliy mustaqillikka erishganidan so`ng avvalda ta`qiqlangan qaror yangi sohalarni o`zlashtirish uchun imkoniyatlar yaratildi. Adabiyotda va adabiy ong taraqkiyotida ham tub islohotlar kuzatildi.

Milliy madaniyatning yangi hususiyatlari belgilanayotgan hozirgi sharoitda uning ajralmas qismi bo`lgan adabiyotni yaratish, o`rganish va uning ijtimoiy - siyosiy tahlili alohida etiborni talab qiladi.

Aynan shu hol bevosita jamiyatni, tilni, milliy psixologiyani o`rganishda mukammal o`rgangani holda o`sha pozitsiyadan turib xorijiy tildagi adabiyot va adabiyotshunoslikni o`rganishi hamda tahlil qilishi zarur. Bu zaruriyat uning o`sha xalq tili, dunyoqarashi va milliy psixologiyasini chuqur o`rgagishga xizmat qiladi, xalqning ichiga kirib borishiga yo`l ochadi.

III. Badiiy asar nomlari yaratish nominatsiya jarayonlarini umumiylasalarni ko`rib chiqib quyidagi xulosalarga kelishimiz mumkin.

1. Inson borliqdagi narsa yoki hodisalarni bilish uchun birinchi navbatda nomlashi kerak. Xuddi shu kabi badiiy asar yaratishdan avval uning fikran modullashtirilgan muallif, asar tayyor holga kelganda unga nom quyish kerak bo`ladi. Nomning quyidagi asarning tayyor bo`lganligi haqida habar beradi, badiiy asarlarni nomlash uchun esa janrni hajmi maqsadi va to`playotgan auditoriyasini belgilari haqida ma'lumot talab etiladi. Kitobning yoki asarning kimlarga mo`ljallanganligi eng muhim omillardan hisoblanadi. Bunda esa kitob bolalarga o`smirlarga katta yoshdagilarga keksalarga ayollarga yoki boshqa sotsial guruhlarga bo`linishi inobatga olinadi.

2. Nom qo`yish obekt narsa yoki hodisa haqida bilimga ega bulishni talab etadi. Asarni nomlash noto`g`ri bajarailgan bo`lsa asarni nomlash noto`g`ri amalga berilgan bo`lsa bu narsa muallifning no`noqligidan darak beradi. Agar yozuvchi no`noq bulsa

uning asarini o'qishning ham keragi yuq deb hisoblanadi. Asar bozor bop bo'lmaydi shoirlar bu kabi asarni chop etishga qo'yishmaydi. Demak nom qo'yish faqatgina sematik yoki linvokulturologik narsa bo'libgina qolmay balki moddiy oqibatlarga ham olib kelishi mumkin bo'lgan hodisadir.

3. Asarni nomlash uchun avtor muayyan ta'savvurga ega bo'lishi kerak, asar nomi ta'savvur sifatida tushunchalar shaklida namoyon bo'lsa tushunchalar tilida so'z shaklida ifoda qilinadi.

4. Inson tafakkuri bu murakkab vaziyatni bartaraf etish uchun "ikkilamchi nominatsiya" atamasini hodisani o'ylab topgan. Masalan ingliz va o'zbek adabiyotlarida ufq ma'nosida ko'plab asarlar bor. Ularning hammasi metaforik ma'nodagi ufqlardir. Chunki ufq asli geografik atama sifatida birlamchi ma'no bilan birinchi ehtizno qilib Said Ahmadning "Ufq" treologiyasi nomi ham geografik ufqni bildiruvchi so'zlarni ikkilamchi nominatsiyasi asosida yaratilgan nomlardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Hess, The Tell-Tale Eye: how your eyes reveal hidden thoughts and emotions [Text] / E. H. Hess. - N-Y: Van Nostrand Reinhold Company, 1975. -259 p.
2. Ekman, W.V. Friesen. — New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1975. - 212 p
3. Trier J. Der Deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes.(Die Geschichte eines sprachliches Feldes). Bd 1. Heidelberg, 1931;
4. Ipsen G. Der alle Orient und die Indogermanen." Stand und Aufgaben der Sprach wissenschaft"? Festschrift fur W. Streitberg. Heidelberg, 1924.;
5. Porzig W. Das Wunder der Shprache (Probleme , Methode, und Ergebnisse der modernen Sprachwissenschaft), 2. Aufl. Bern, 1957.
6. Гулыга Е.В., Шендельс Е.И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. М., 1969. 183 с.
7. Нурмонов А. Танланган асарлар. Уч жилдлик 1 жилд. Тошкент: "Академнашр"2012
8. Собиров А.Ш. Ўзбек тили лексик сатҳини системалар системаси тарзида ўрганиш. Т., 2004;
9. Рахмонбердиев К. Глаголы зрительного восприятия в узбекском языке. Автореферат дисс... канд. филол. наук.Ташкент,1969;
10. Искандарова Ш. Тил системасига майдон асосида ёндашув., Т., 2007.
11. Umidjon Usboovich Ahmedov. Non-communication in the
12. naming of a work of art and its features. CURRENT RESEACH JOURNAL OF PHILOGICAL SCIENCES (2767-3758)3(01).82-87. (2022/1/31.)
13. Akhmedov Umid. Restoration of the name of works of art in English from the point of view of linguistics and linguo - cultural. International Journal of Social Science and Interdisciplinary. Research ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 7.429. (2022/9/30,) 278-281.
14. Akhmedov Umid. Functional-semitic and lingucultural study of the names of works of art in the Uzbek language. International Journal of Social Science and Interdisciplinary. Research ISSN: 2277-3630 Impact Factor: 7.429.(2022/12/22) 398-400.
15. Умид Юсубович Ахмедов. The difficulties in learning English idioms. молодой ученый (4-2) 11- 12 (2017).

16. Ahmedov Umidjon. Comparative Analysis of Uzbek And English Proverbs. The American Journal of Social and Education Innovations (ISSN -2689-100x) Impact Factor: 5.5,25. (2020/10/28)161-164.

17. Parmonov, Alisher Abdupattoyevich. "LINGUOCULTUROLOGICAL CHARACTERISTICS OF IRONY". INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429. (2022/12/22) 407-409

18. Parmonov, Alisher. "PRAGMALINGUISTIC ASPECTS OF IRONY". INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429. (2022/9/30) 383-386 -

19. Parmonov, Alisher Abdupattoyevich. "CONTEXTUAL SEMANTICS OF IRONY IN ENGLISH ARTISTIC DISCOURSE", Conferencea. (2022/8/7) 30-32. 19Parmonov, Alisher Abdupattoyevich. "STRATEGIES OF IRONY IN DISCOURSE". Conferencea. (2022/5/12) 56-58.

20. Пармонов, Абдуаттаевич Алишер. "ХОЗИРГИ ЗАМОН ТИЛШУНОСЛИГИДА ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИК ИЗЛАНИШЛАРНИНГ ЎРНИ". МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА 5 (1). (2022/2/2)